

Nagy Imre temetésére készül az ország. Jönnek a hírek a gyászszertartásra szervezett különvonatokról, utcaelnevezési javaslatokról, jelennek meg egymás után a megemlékező cikkek, tanulmányok, könyvek. Nagy Imre és sorstársai rehabilitálása sokféle tanulsággal szolgálhat az ifjabb nemzedéknek, amely ma az ország népességének nagyobb részét alkotja, és amely legfeljebb gyermekkori emlékfoszlányokat őriz arról a tizenhárom napról, amelyet három évtizeden át másként minősített a hivatalos és a köznapi szóhasználat. Szomorú tanulság például, hogyan válnak egyik napról a másikra a leglelkesebb éljenzők a legvadabb kiátkozókból. Szívesebben tapasztalni, hogy az emberekből talán nem pusztult ki a képesség a megbékélésre, a nemzetmegosztó ellentétek felretevésére, az emelkedettebb viselkedésre.

Eörsi István:

Temetetlen holtakkal nem lehet együtt élni

Az író a könyvhétre megjelent *Emlékezés a régi szép időkre* című börtönnaplójának végén — szabadulván a gyűjtőfogházból — hűséget fogad a hallottaknak. Tartós egy ilyen ígéret? És csak személyeknek vagy eszméknek is szól?

— Amikor a börtönkapu bezárul az ember mögött, a szabaduló mindenféle magasztos eszményeket táplál, ugyanakkor a bűnvád is győtri. Azokért, akik bennmaradtak, és azokért, akikkel már soha nem találkozhat, mert megölték őket. A halál választása önkényes: *Angyal* István barátomat fölakasztották — hogy jövök én ahhoz, hogy kiszabaduljak? A hűség az életben maradáshoz való jogot is megkérdőjelezi: hogyan emésztethetem meg, hogy a mártírok gyilkosaival és bűntársaikkal kell mondjuk a könyveim megjelenéséről alkudoznom? De aki a gerinctörő konszolidációt túl akarja élni, annak kompromisszumokat kell kötnie. Ezért nem lehettem én hű következetesen. De mélyebb, belső értelemben soha nem szegtem meg fogadalmamat. Soha nem hagytam el annak tudata, amit egyik darabomban így fogalmaztam meg: a konszolidáció salátái a tetejéből nőnek ki.

— *Ön kezdő költőként és politizáló polgárként a Nagy Imre-vonal híve volt...*

— Nagy Imre számomra az az ember, aki megmentette Magyarországon a végveszélybe került baloldaliságnak, a bemocskolt szocialista gondolatkinésnek a becsületét. Ennek az előttünk álló időszakban beláthatatlan jelentősége lesz. Most, a kádárizmus szégyenteljes illúzióinak eloszlásakor lehetővé válik, hogy azok, akik végiglebocolták ezt a harminc esztendő, esetleg mint különösen jól kereső fenegyerek, nemzeti lobogóba göngyölve habtestüket, kígyót-békát kiáltanak mindazokra, akik a baloldalisággal voltak vagy vannak eljegyezve. *Nagy Imrének és elvbarátainak élete s halála akadályozza e csöcselékmantalitás előretörését.* Pusztá ténvével is. Ehhez, bármilyen furcsa is, Nagy Imrét az *árulás* segítette, *Kádár* szöszegése. A moszkvai emigráns, a demokratikus centralizmus ördögi elvét elfogadó párttisztviselő 1953 után olyan

fejlődésen ment keresztül, amely csak a *görög sorstragédiához* fogható. A partikuláris pártérdekektől eljutott a nemzeti érdekek képviselőtéig, a szocializmus olyan fogalmáig, amely a gyakran szégyenteljes napi politikumtól az emberiség szintjére emelkedett. Az árulás után nem lehetett lépésről lépésre fejlődni, Nagy Imre és elvbarátai választás elé kerültek: vagy visszacsatlakozni ahhoz a *gyakorlathoz*, amit részben addig is csináltak, vagy *gyökeresen szakítani* az egészszel. Ők levonták a következtetést, egészen a mártíriumig. A halált nemcsak mint kisebb rosszat fogták fel, hanem mint az eszme becsületmentését is.

— *A mai változások élén szívesen látna egy Nagy Imre-típusú politikust?*

— A reformkommunizmus nem alkalmas arra, hogy az országot a válságból kivezesse. Szerepe lehet benne, de önállóan nem képes rá. Nagy Imre ezt már akkor belátta, amikor a koalíciót megteremtette. De személyileg szívesen látnék hasonló habitusú vezetőt az ország élén. *Hiteles emberek kellene.* Csak azoknak a fejlődésében, változásában hiszek, akik korábban is meggyőződéssel képviselték a maguk — esetleg hibás — álláspontját. Őszinte Paulushoz előzőleg egy őszinte Saulus szükségeltetik.

— *Úgy gondolja, a megaláztatottak és meggyilkoltak becsületét a temetés végre helyreállítja?*

— A becsület eddig is megvolt, legfeljebb most nyilvánvalóvá válik ország-világ előtt. Már a régi görögök tudták — erről szól *Antigoné* —, hogy *temetetlen holtakkal nem lehet egy városban élni.* Erzi a halottszagot az ember. Ez most végre megszűnik. Örömmel olvastam a Hősök terei búcsúztatás szónokainak névsorát; ez az alkalom valóban méltó lesz arra, hogy a kivégzettek mellett a nép mártíromságára is ráirányítsa a közfigyelmet. Nem öt-hat áldozatot temetünk, hanem valamennyit. Azoknak az életben maradottaknak a szégyenét is, akiknek sorsát kettéroppantotta az a fájdalmas dátum: *november negyedik.*

(b. b. a.)